

zapewne z jego posługi biskupiej na rzecz mieszkańców diecezji łowickiej. Autor także rozumie specyfikę tego regionu Polski i Kościoła, znając bardzo dobrze, z wcześniejszych badań i publikacji własnych, historię ludzi i wydarzeń z przeszłości.

Słusznie zauważa prezydent Skierniewic, pisząc we wstępie: „W sposób szczególny pragnę wyrazić wdzięczność Autorowi – Jego Ekscelencji Księdzu Biskupowi Andrzejowi Franciszkowi Dziubie – za trud włożony w powstanie dzieła, a także za inspirację do podjęcia wspólnie tej zaszczytnej inicjatywy” (s. 7). Można zatem wyrazić nadzieję, że po wydaniu już dwóch tomów „Rocznika Skierniewic”, w kolejnych, pojawią się studia nad kard. Stefanem Wyszyńskim, Prymasem Polski, odnoszące się nie tylko do miasta Skierniewice, ale także i szerszej „Małej Ojczyzny”. W ten sposób refleksja nad dziejami miasta i okolicy stanie się bardziej dostępna i pogłębiona.

ks. Władysław Wyszowadzki

Andrzej Franciszek Dziuba, *Pasterz. Kard. Józef Glemp – Dzieje życia od narodzin do roku 1981*, Warszawa : Wydawnictwo Stacja7 2023, 283 s. + 42 nlb.

Dzieje Kościoła zawsze znaczone są bogactwem faktów, wydarzeń czy miejsc. Jednak szczególnie ważne są osoby wpisane we wskazywane elementy historii. Ich poznawanie, w miarę możliwości jak najbardziej kompleksowe, jest ważnym elementem wszelkich badań historycznych. Oczywiście, Kościół jako pielgrzymujący lud Boży Nowego Przymierza jest wspólnotą bosko-ludzką i stąd wymaga jeszcze innych narzędzi badawczych.

Historia Polski, a zwłaszcza Kościoła w Polsce, szczególnie związana była z posługą prymasa Polski. Wobec takiej opinii trzeba już na wstępie wskazać, że sytuacja ta znacznie, wręcz diametralnie się zmieniła po ostatnich decyzjach Stolicy Apostolskiej z 25 marca 1992 r. Faktycznie prymas Polski został całkowicie zmarginalizowany. Oczywiście, to nie jest jedyny czynnik i zapewne nie najważniejszy, ale formalno-prawny. Rodzi to liczne wątpliwości i pytania, zwłaszcza mając na względzie niezwykle pozytywną i twórczą przeszłość, która się sprawdziła do ostatnich lat, nie tylko w płaszczyźnie kościelnej, ale także społeczno-narodowej oraz kulturowej, a do pewnego stopnia także politycznej.

W tym kontekście, wydaje się, że dość łatwo można wskazać, iż takie dziedzictwo spełniał także kard. Józef Glemp, a więc Prymas Przełomu Tysiąc-

leci. Wręcz, zapewne m.in. z tych racji, sfomułowano nawet – w znacznym stopniu słuszną opinię „ostatni taki Prymas”. Przecież przełom XX i XXI w. był w Polsce czasem wielorakich przemian i przeobrażeń, wydaje się – zwłaszcza z perspektywy czasu – wręcz niepowtarzalnych. W to wpisał się także kard. J. Glemp, metropolita gnieźnieński i warszawski, prymas Polski i wieloletni przewodniczący Konferencji Episkopatu Polski. Oczywiście pełnił jeszcze inne funkcje i zadania, także w Stolicy Apostolskiej.

Bp prof. dr hab. Andrzej F. Dziuba podejmuje refleksję nad jego życiem i działalnością do 1981 r., a więc do początków objęcia posługi prymasa Polski. Autor od 2004 r. jest biskupem łowickim. Przez wiele lat kierował katedrą Historii Teologii Moralnej na KUL i ATK/UKSW. Przez niemal 20 lat był najbliższym współpracownikiem prymasa Glempla w Sekretariacie Prymasa Polski, którym wiele lat kierował, uczestnicząc, wręcz współtworząc wiele wydarzeń i faktów, tak w Polsce jak i poza granicami.

Prezentowaną monografię otwiera interesujące słowo wstępne (s. 3–7). Następnie całość proponowanych refleksji podzielona została na pięć rozdziałów. Dla choćby schematycznego przybliżenia ich treści warto przywołać poszczególne, wręcz telegraficzne tytuły: 1. *Młodość 1929–1950* (s. 13–55); 2. *Studia 1950–1967* (s. 57–100); 3. *W sekretariacie Prymasa Polski 1967–1979* (s. 101–147); 4. *Biskup warmiński 1979–1981* (s. 149–227); 5. *Primas Poloniae 1981* – (s. 229–283).

W części końcowej dodano bardzo obszerne aneksy, które nie zostały zakreślone numeracją stron. Wreszcie zamieszczono spis treści oraz spis czterech ilustracji, związanych z poszczególnymi etapami życia Prymasa; one otwierają graficznie każdy rozdział.

Zastosowany przez autora podział chronologiczny życia i działalności Józefa Glempla na pięć okresów jest w pełni uzasadniony i słuszny. Co więcej, wydaje się, że te etapy można wyraźnie wyróżnić, tak czasowo jak i merytorycznie, zwłaszcza specyfiką danego etapu *curriculum vitae*. Widać, iż były to etapy dorastania, a następnie przygotowania oraz dojrzewania. Tworzą one pewną zwartą harmonię, obejmującą lata 1929–1981.

Bp Andrzej F. Dziuba kreśli interesujący obraz kard. J. Glempla z czasów przed jego objęciem posługi prymasa Polski w 1981 r., po kard. Stefanie Wyszyńskim, dziś błogosławionym. Poszczególne karty tej książki z niezwykłą wartością swej narracji ukazują ciekawe i mniej znane okresy *curriculum vitae*. Tekst mówi o pewnych mało uświadamianych elementach tego życiorysu. Wszystko to ukazuje podstawowe elementy fundamentów, na których później Józef Glemp będzie budował swoją prymasowską po-

sługę. Te wszystkie informacje są także cenne dla głębszego zrozumienia aktualnego i historycznego kontekstu jego działalności, a zwłaszcza licznych wypowiedzi homiletycznych oraz innych, a zwłaszcza wywiadów i rozmów z przedstawicielami mediów, które niekiedy wywoływały nawet kontrowersje.

Skromny tytuł książki *Pasterz* jest bardzo syntetyczną, a zarazem interesującą próbą, na wskroś biblijną, określenia bogatej zawartości treściowej. To także pewna symbolika podjętego wytrwale dzieła ewangelizacyjnego Kościoła w jego misji pasterskiej, prorockiej i kapłańskiej. Zatem to jednocześnie wręcz pewien plan, sugestia spojrzenia na to co być może inni autorzy z czasem ukażą, kreśląc dalsze lata *curriculum vitae* J. Glempa, już jako prymasa Polski w całych latach jego posługi.

Autor w sposób umiejętnie przywołuje dość liczne źródła. Szkoda, że nie dokonano na końcu ich bibliograficznego zestawienia. Byłoby to pewnym wskazaniem ówczesnego zasobu źródłowego, a był on o wiele skromniejszy niż współczesne możliwości. Bardzo ważnym elementem jest natomiast zamieszczenie na końcu książki interesujących aneksów. Przydałby się także ich syntetyczny zestaw bibliograficzny. To ważne, wręcz wówczas, tj. w 1981 r., podstawowe dokumenty, które były dostępne i które pozwalają czytelnikom bezpośrednio zapoznać się z początkowymi wypowiedziami nowego prymasa, tak drukowanymi jak i przepowiadaniem homiletycznym, oraz innymi tekstami.

Współcześnie ukazało się już wiele prac poświęconych życiu i działalności kard. Józef Glempa. Charakter ich jest bardzo zróżnicowany i wielotematyczny. Sam autor prezentowanej książki także opublikował liczne teksty. Wydaje się jednak, że ciągle oczekiwane jest bardziej pogłębione studium czasów posługi prymasowskiej, a więc tego okresu do którego prezentowana książka jest dobrym wprowadzeniem.

Warto zauważyć, przywołując informacje ze wstępu, że zaginiony 40 lat temu maszynopis, został odnaleziony wśród zbiorów filatelistycznych autora. Dzięki temu możemy dziś w tej książce przypomnieć postać kardynała prymasa Józefa Glempa na podstawie zebranych wówczas materiałów. Zatem studium to nie uwzględnia późniejszych badań i licznych wypowiedzi autobiograficznych. Wydaje się jednak, że cenna jest ówczesna surowość faktów oraz wydarzeń, u początków posługi prymasowskiej, m.in. w dramatycznej atmosferze tragedii stanu wojennego (s. 6).

Treść książki tchnie duchem sprzed 40 laty. Taki był bowiem ówczesny obraz nowego prymasa Polski, tym bardziej, że przychodził w blasku zmarłego nie tak dawno kard. Stefana Wyszyńskiego To dobrze, że bp An-

drzej F. Dziuba starał się zachować właśnie tamto spojrzenie wraz z jego ówczesnym autentyzmem początków, pytań, oczekiwań i nadziei. Dziś czasem trudno poczuć wolność tamtego czasu i okoliczności tamtych środków technicznych, wydawniczych i medialnych. Dobrze, że autor nie uległ sugestii uzupełnień, poprawek czy korekt, mając na względzie najnowszą wiedzę i publikacje.

Ważnym jest fakt, „iż z tekstem publikacji zapoznał się sam Prymas Polski. Sam naniósł pewne korekty i dodał uzupełnienia” (s. 7). Ta szczególnie znacząca okoliczność, bowiem do pewnego stopnia nadaje tej książce specyficzny charakter, a więc pewne znamiona autobiografii, czy – bez postawionych pytań – wywiadu rzeki. Warto sięgnąć do omawianego studium bp. Andrzeja F. Dziuby, tym bardziej, że od początku stał się on szczególnie bliskim współpracownikiem prymasa Józefa Glempa. Można bowiem czasem odczytać pewne elementy, które wskazują na autora, oczywiście są one bardzo subtelne i nie jest łatwo je zauważyć oraz rozpoznać. Autor stara się bowiem być tylko obiektywnym relatorem.

Książka łowickiego biskupa Andrzeja F. Dziuby jest ciekawym namysłem nad życiem, wykształceniem oraz działalnością kard. Józefa Glempa do 1981 r. Zaproponowana konwencja nie jest studium naukowo-badawczym, a bardziej doświadczeniem osoby, co sprawia, że bohater tego dzieła jest osobą bardzo komunikatywną i bliską. To jakby spotkanie z dość bliską osobą. Autor stara się jakby usunąć dystans, który być może wytworzyła późniejsza posługa prymasowska.

ks. Władysław Wyszowadzki